VALKOPOSKIHANHIPOIKKEUKSET VUONNA 2020

Varsinais-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, 26.1.2021
Matleena Louhisalmi ja Salli Uljas

Kuva Jari Kontiokorpi

S I S Ä L T Ö

1 Johdanto 2
2 Haettujen ja myönnettyjen poikkeusten määrät 2
2.1 Myönnetyt poikkeukset 2
2.2 Alkuvuodesta 2021 vireillä olevat poikkeukset 2
3 Alueelliset rajoitukset poikkeuspäätöksissä 3
3.1 Aluerajoitusten lainsäädännöllinen tausta 4
3.2 Aluerajoitusten määrä 5
4 Toteutuneet toimenpiteet 6
4.1 Viljelijäkysely karkotustoimenpiteiden toteuttamisesta 7
5 Muut havainnot lupaprosessista 10
Liite 1 Poikkeusten ja hakemusalueiden sijoittuminen 13
Liite 2 Ampumispaikat syksyllä 2020 16

1 Johdanto

Valkoposkihanhi on luonnonsuojelulain (LSL, 1096/1996) 38 §:n nojalla rauhoitettu ja luonnonvaraisten lintujen suojelusta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (lintudirektiivi, 2009/147/EY) artiklassa 1 tarkoitettu lintulaji. Luonnonsuojelulaki kieltää rauhoitettuihin eläinlajeihin kuuluvien yksilöiden tahallisen tappamisen ja pyydystämisen, pesien, munien ja yksilöiden haltuunoton ja siirtämisen sekä tahallisen häiritsemisen, erityisesti eläinten lisääntymisaikana, tärkeillä muuton aikaisilla levähdysalueilla tai muutoin niiden elämänkierron kannalta tärkeillä paikoilla (LSL 39 §). Luonnonsuojelulain mukaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus) voi myöntää luvan poiketa edellä mainituista kielloista lintudirektiivin artiklassa 9 mainituilla perusteilla (LSL 49.3 §). Kielloista voidaan poiketa, jollei muuta tyydyttävää ratkaisua ole:

a) - kansanterveyden ja yleisen turvallisuuden turvaamiseksi,
- lentoturvallisuuden turvaamiseksi,
- viljelmille, kotieläimille, metsille, kalavesille ja vesistöille koituvan vakavan vahingon estämiseksi,
- kasviston ja eläimistön suojelemiseksi;

b) tutkimus- ja opetustarkoituksessa, kannan lisäämis- ja uudelleenistutustarkoituksessa sekä tehdäkseen mahdolliseksi näitä varten tapahtuvan kasvatuksen;

c) salliakseen tiukasti valvotuissa oloissa ja valikoivasti tiettyjen lintujen pienien määrien pyydystämisen, hallussa pitämisen tai muuten asiallisen hyötykäytön.

Valkoposkihanhien aiheuttamat viljelyvahingot ovat lisääntyneet merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Viljelyvahinkoja erityisesti itäisessä Suomessa aiheuttaa Venäjällä pesivät ja pääasiassa Alankomaissa ja Saksassa talvehtivat Suomen yli muuttavat valkoposkihanhet. Syksyllä 2020 poikkeuksia valkoposkihanhien rauhoitusmääräyksistä poikkeamiseen viljelyvahinkojen estämiseksi haettiin aikaisempiin vuosiin verrattuna monikymmenkertainen määrä. Rauhoitettujen lintujen häirintää koskevat poikkeusluvat käsittelee koko Suomen osalta (pl. Ahvenanmaa) Varsinais-Suomen ELY-keskus. Tässä raportissa käsitellään poikkeuslupia, joita on haettu viljelmille ja kotieläimille aiheutuvan vakavan vahingon estämiseksi.

2 Haettujen ja myönnettyjen poikkeusten määrät

2.1 Myönnetyt poikkeukset

Syksyllä 2020 ampumista sisältäviä valkoposkihanhien karkotuslupia myönnettiin 24 poikkeuspäätöksellä yhteensä 366 tilalle. Lupa myönnettiin peltopinta-alan perusteella 20–40 valkoposkihanhen ampumiseen tilaa kohden syksyssä. Luvissa sallittiin yhteensä 10 705 valkoposkihanhen ampuminen. Lisäksi syksyllä annettiin kaksi poikkeuspäätöstä, joissa ei sallittu kuolettavaa ampumista. Poikkeusten lupa-alueet sijoittuvat Juukaan, Polvijärvelle, Outokumpuun, Joensuuhun, Liperiin, Kontiolahdelle, Ilomantsiin, Rääkkylään, Tohmajärvelle, Kiteelle, Savonlinnaan, Parikkalaan, Rautjärvelle, Kouvolaan, Iittiin, Orimattilaan, Myrskylään, Lapinjärvelle, Loviisaan, Pyhtäälle ja Porvooseen. Myönnetyt poikkeukset kattavat valkoposkihanhien keskeisen muuttoreitin peltoalueita laajalti (taulukko 1 ja 2), kartat liitteessä 1).

2.2 Alkuvuodesta 2021 vireillä olevat poikkeukset

Syys-lokakuussa vireille tulleita hakemuksia on vielä käsittelemättä 18 kappaletta. Hakemuksissa on mukana yhteensä 133 tilaa, jotka sijoittuvat Liperiin, Kouvolaan, Jämsään, Lappeenrantaan, Imatralle, Pulkkilaan, Saarijärvelle, Huittisiin ja Hausjärvelle.

Joulukuussa on tullut vireille 25 hakemusta pelkkää kevätmuuttoa koskien. Näistä 20 hakemusta on sellaisia, jossa hakija on ollut mukana jo aikaisemmissa luvissa tai hakemuksissa. Lupaa haetaan yhteensä 27 tilalle (23 hakemusta koskee vain yhtä tilaa, 2 hakemusta useampaa). Suurimmassa osassa hakemuksista haetaan lupaa

myös valkoposkihanhien hyödyntämiseen ihmisravintona. Hakemusten tilat sijoittuvat Tohmajärvelle, Liperiin, Polvijärvelle, Kiteelle, Juukaan, Parikkalaan, Joensuuhun, Outokumpuun ja Kontiolahdelle.

Joulu- ja tammikuun aikana on tullut vireille 6 hakemusta, joissa haetaan lupaa sekä kevät- että syysmuuttokaudelle. Lupaa haetaan yhteensä 13 tilalle. Viisi hakemuksista on sellaisia, joiden hakijat ovat olleet mukana viime syksyn yhteishakemuksissa. Hakemukset sijoittuvat Kiteelle, Liperiin, ja yksi laajemmin Pohjois-Karjalan ELY-keskuksen alueelle.

Yhteenvetona: **tällä hetkellä vireillä on 49 hakemusta**, joista 25 on sellaisia joissa hakija/hakijat ovat jo mukana aikaisemmassa hakemuksessa tai luvassa. Hakemuksia on vireillä yhteensä **173 tilalle**.

	VIREILLE		KÄSITELTY		
VIREILLETULOAIKA	tiloja	asioita	tiloja	asioita	Keskimääräinen käsittelyaika kk *
16.5.-21.5.2020	14	5	14	5	3,7
2.-10.6.2020	101	3	101	3	3,1
1.-14.9.2020	248	17	247	16	0,9
15.-30.9.2020	127	11	17	2	0,5
1.31.10.2020	22	8	0	0	
1.12.2020-15.1.2021	40	31	0	0	
SUMMAT	**552**	**75**	**379** (käsittelemättä **173**)	**26** (käsittelemättä **49**)	Keskiarvo kaikista valkoposkihanhiasioista syksyllä 2020 on 1,6 kk

Taulukko 1 Haettujen ja myönnettyjen valkoposkipoikkeusten määrät 16.5.2020-15.1.2021. ** Käsittelyajat on laskettu käsitellyistä tapauksista.*

ALUE	Luvitetun peltoalan osuus koko alueen peltoalasta	Toimenpiteiden vaikutusalueella olevien peltojen osuus koko alueen peltoalasta	Luvitettujen ja vireillä olevan peltoalan osuus koko peltoalasta *
Pohjois-Karjala (Kitee, Liperi, Polvijärvi, Rääkkylä, Tohmajärvi)	46 %	53 %	51 %
Parikkala ja Rautjärvi	47 %	60 %	47 %
Etelä-Suomi (Iitti, Lapin-järvi, Myrskylä, Orimattila)	8 %	12 %	9 %

Taulukko 2 Lupa-alueiden alueellinen kattavuus. *Toimenpiteiden vaikutusalueella oleviksi pelloiksi on luettu pellot, joille poikkeusluvat on myönnetty sekä pellot, jotka sijaitsevat enintään 150 metrin etäisyydellä pelloista, joille karkotuslupa on myönnetty. * sisältää yhden peltolohkon vain kertaalleen, vaikka samalle lohkolle olisi haettu useampaa lupaa.*

3 Alueelliset rajoitukset poikkeuspäätöksissä

Myönnetyissä poikkeuksissa lupaa valkoposkihanhien karkottamiseen (yksilöitä ampumalla tai muilla keinoilla) ei ole myönnetty kaikille hakemuksissa mukana olleille peltolohkoille, vaan **lupa-alueisiin on tehty aluerajoituksia**. Alueellisia rajoituksia on kahdenlaisia:

1) Karkottamista on rajoitettu linnustollisesti arvokkaiksi tunnistetuilla kohteilla. Nämä aluerajoitukset on merkitty poikkeuspäätösten karttoihin kieltoalueina (liitteessä 1 oranssit lohkot).
2) Karkotus on kielletty sellaisilla pelloilla, joilla laidunnus ei aiheuta vakavaa vahinkoa (sänkipellot, luonnonhoitopellot, kesantopellot, viljelemättömät alat jne.). Nämä pellot sisältyvät poikkeuspäätöksissä lohkoihin, joilla karkotus on sallittu riippuen siitä, mitä pelloilla viljellään (liitteessä 1 siniset lohkot).

Jatkossa puhuttaessa aluerajoituksesta tarkoitetaan tyypin 1 aluerajoituksia eli sellaisia peltolohkoja, joilla karkotus on kielletty kokonaan linnustollisin perustein ja joilla rajoitusten vuoksi voi syntyä vakavia viljelyvahinkoja.

3.1 Aluerajoitusten lainsäädännöllinen tausta

Valkoposkihanhien karkottamiseen haetut poikkeusluvat kattavat laajalti aluetta, jolla arktiset valkoposkihanhet Suomen ylittävällä muutollaan levähtävät. Kaikkia poikkeuksia käsiteltäessä on tullut huomioida kokonaistilanne ja haettujen toimenpiteiden yhteisvaikutus valkoposkihanhiin. Vaikka valkoposkihanhi on yleinen laji, on senkin osalta varmistettava, että sen keskeisillä muuttolevähdysalueilla on myös jatkossa häiriöttömiä ja valkoposkihanhien ja muiden lintulajien muuttolevähtämiseen soveltuvia alueita.

Karkotustoimien vaikutuksia arvioitaessa on otettava huomioon niiden vaikutukset myös muuhun linnustoon. Luonnonsuojelulain 39 §:n mukaan rauhoitettujen eläinlajeihin kuuluvien yksilöiden tahallinen häiritseminen erityisesti eläinten lisääntymisaikana, tärkeillä muuton aikaisilla levähdysalueilla tai muutoin niiden elämänkierron kannalta tärkeillä paikoilla on kielletty. Lintudirektiivin 13 artiklan mukaan lintudirektiivin nojalla toteutetut toimenpiteet (kuten 9 artiklan nojalla myönnetyt poikkeukset) eivät saa johtaa artiklassa 1 tarkoitettujen lintulajien nykyisen suojelutilanteen heikkenemiseen. Luonnonsuojelulain 5 §:n mukaan luonnonsuojelussa on tähdättävä luonnonvaraisten eliölajien suotuisan suojelutason saavuttamiseen ja säilyttämiseen.

KHO on ratkaisussaan KHO: 2015:124 todennut, että luonnonsuojelulain 39 §:n 1 momentin 3 kohtaa koskeva luontodirektiiviä koskeva ohjeistus ja oikeuskäytäntö voidaan ottaa huomioon myös lintudirektiivin asianomaisen kohdan tulkinnassa. Edellä mainitun KHO:n päätöksen mukaan toimintaa on pidettävä luonnonsuojelulain tarkoittamana tahallisena häirintänä, jos toiminnasta voi aiheutua häiriötä, jolla on luonnonsuojelulain 39 §:n 1 momentin 3 kohdan vastaisia vaikutuksia, vaikka toiminnan varsinainen tavoiteltu tulos ei olisi häirintä. Em. oikeustapauksen valossa valkoposkihanhien häirinnästä ja ampumisesta aiheutuva häiriö muiden lajien pesintään ja muuttolevähtämiseen on otettava huomioon ja arvioitava luonnonsuojelulain kieltämänä tahallisena häirintänä, vaikka toimenpiteiden varsinaisena tavoitteena ei olisi häiritä muita lajeja kuin valkoposkihanhia.

Lupaehdoilla (kovaäänisten pelotteiden rajoittaminen keväällä, alue- ja aikarajoitukset) on varmistettu, että muiden lintujen pesimärauha ja levähdysmahdollisuudet turvataan luonnonsuojelulain mukaisesti.

Annetuissa poikkeuspäätöksissä karkotustoimenpiteiden ulkopuolelle on jätetty linnustoarvojen vuoksi Natura -2000 verkostoon kuuluvilla alueilla (SPA-alueet) ja niiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat pellot (peltolohkot, jotka sijaitsevat kokonaan tai osittain 150 metrin etäisyydellä tai tätä lähempänä Natura-alueita). Lisäksi karkotustoimenpiteitä on rajoitettu peltoalueilla, jotka on tunnistettu kansallisesti merkittäviksi lintualueiksi (FINIBA-alueet) tai maakunnallisesti merkittäviksi lintualueiksi (MAALI-alueet). FINIBA- ja MAALI-alueiden osalta karkotustoimenpiteiden ulkopuolelle ei ole velvoitettu jättämään koko em. aluetta, vaan osa siitä. Karkotustoimenpiteiden ulkopuolelle jätettävistä alueista ja levähdysalueiden riittävyydestä on keskusteltu päätösten valmistelun yhteydessä alueellisten ELY-keskusten kanssa.

Jotta karkotustoimenpiteiden ulkopuolelle jätettävät peltoalueet toimisivat valkoposkihanhien (ja muiden lintulajien) levähdysalueina, on karkotuksesta vapaat peltoalueet ollut tarkoituksenmukaista osoittaa niille alueille, joiden tiedetään soveltuvan levähtämiseen. Toimenpiteitä rajattaessa ei ole ollut luonnontieteellisiä

perusteita arvioida, että hanhille säilyisi sopivia ruokailumaita näiden lajille tärkeiksi esitettyjen alueiden (MAALI ja FINIBA) ulkopuolelta.

3.2 Aluerajoitusten määrä

Syksyllä 2020 käsiteltiin valkoposkihanhien pelloilta karkottamista koskevat poikkeusluvat 33 628 hehtaarin osalta. Poikkeuspäätöksissä **karkotustoimenpiteiden ulkopuolelle velvoitettiin jättämään yhteensä 2935 hehtaaria (8,7 %) peltolohkoja**. Näistä peltolohkoista 2897 hehtaarilla karkottaminen kiellettiin sekä kevät- että syysmuuton aikana ja 38 hehtaarilla karkotuskielto koski ainoastaan kevätmuuttokautta. Karkotustoimien ulkopuolelle osoitetuista lohkoista **69 % sijaitsee MAALI- ja/tai FINIBA-alueilla** ja **31 % Natura-alueilla** tai niiden välittömässä läheisyydessä.

Syksyllä 2020 annetuissa päätöksissä (yhteensä 26 kpl) aluerajoituksia sisältyi 21 päätökseen. Niissä päätöksissä, joissa aluerajoituksia asetettiin, niitä kohdistui keskimäärin 11 prosenttiin (mediaani 9 %) hakemusalueesta. Enimmillään karkotus kiellettiin 37 %:lla päätöksen hakemusalasta.

Yksittäisiä tiloja tarkastellessa **karkotustoiminta kiellettiin** keskimäärin **7,6 prosentilla hakemusalasta**. Tiloja, joiden alueella ei ollut aluerajoituksia, oli 252 eli 66 % tiloista (taulukko 3). Sellaisia hakijoita, joiden hakemusalueesta aluerajoitukset kattoivat yli puolet, oli 13. Näistä viiden pellot sijaitsivat Natura-alueella tai sellaisen välittömässä läheisyydessä ja kahdeksan MAALI- tai FINIBA-alueella. Tiloista, joiden kaikki peltolohkot sijaitsivat karkotusalueella, toisen tilan pellot sijaitsivat Natura-alueella ja sen välittömässä läheisyydessä ja toisen MAALI-alueella.

Aluerajoitusten määrä *	Tilojen lukumäärä	Osuus tiloista
Aluerajoituksia 0 % hakemusalueesta	252	66 %
Aluerajoituksia > 25 % hakemusalueesta	41	11 %
Aluerajoituksia > 33 % hakemusalueesta	28	7 %
Aluerajoituksia > 50 % hakemusalueesta	13	3 %
Aluerajoituksia 100 % hakemusalueesta	2	0,5 %

Taulukko 3 Aluerajoitusten määrä. *Lähes kaikissa tapauksissa poikkeusta haettiin koko tilan alueelle, jolloin hakijan hakemusala on koko tilan peltoala. * Aluerajoituksilla tarkoitetaan tässä lohkoja, joilla karkotus oli kielletty lupien liitekarttojen mukaisesti. Näiden aluerajoitusten lisäksi kielletty pelloilla, joilla laidunnus ei aiheuta vakavia vahinkoja (sänkipellot, kesantopellot, viljelemättömät alat jne.)*

Poikkeushakemukset kattavat laajalti keskeisimmät valkoposkihanhien ja muiden lintulajien levähdysalueiksi tunnistetut MAALI- ja FINIBA-alueet (taulukko 4), minkä vuoksi levähdysalueiden riittävyys on tullut varmistaa luvituksessa. Aluerajoituksien tavoitteena on turvata valkoposkihanhille sekä muille pelloilla levähtäville linnuille riittävästi soveltuvia alueita muuttolevähdystä varten. Jotta tämä tavoite toteutuisi, on aluerajoitusten oltava riittävän suuria. Aluerajoitukset (eli päätöksissä levähdysalueiksi varatut alueet) sijaitsevat käytännössä aina rajoittuen sellaisiin peltolohkoihin, joilla karkotustoimenpiteitä tehdään. **39 % aluerajoitusten piiriin kuuluvasta peltoalasta sijaitsee alle 150 metrin etäisyydellä sellaisista peltolohkoista, joilla tehdään karkotustoimenpiteitä**, eli luvitettujen karkotustoimenpiteiden vaikutus ulottuu merkittävälle osalle lohkoista, joilla karkotus on kielletty.

	Pohjois-Karjala	Parikkala ja Rautjärvi	Etelä-Suomi *1
Luvitettujen ja vireillä olevien *2 peltojen kattavuus peltoisista MAALI-alueista	52 %	55 %	25 %
Luvitettujen ja vireillä olevien *2 peltojen 150 m bufferin kattavuus peltoisista MAALI-alueista	61 %	71 %	37 %
Aluerajoitusten osuus MAALI-alueista	19 %	15 %	3 %
Se osuus MAALI-alueista, joilla karkotustoimenpiteitä on luvitetu tehtäväksi	18 %	39 %	6 %
MAALI-alueet pelloilla	5950 ha	2628 ha	7606 ha

Taulukko 4 Hakemusalueiden sijoittuminen MAALI-alueille. **1 Etelä-Suomi: Iitti, Lapinjärvi, Myrskylä, Orimattila ja Kouvola. *2 Luvut laskettu 3.11.2020 vireillä olleiden hakemusten perusteella, jolloin vireillä on ollut hakemukset n. 10 000 hehtaarille. Tämän jälkeen hakemuksia on tullut vireille vielä n. 3000 hehtaarille. Laskennassa on mukana kaikki mainittujen alueiden peltoalueille sijoittuvat MAALI-alueet eli myös ne, joiden pääasiallinen lintuarvo liittyy pesimälinnustoon eikä muuttolevähtäjiin. Paikkatietoanalyysi on tehty pelkistä MAALI-alueista, mutta FINIBA-rajaukset sisältyvät pääasiassa MAALI-rajauksiin. MAALI- ja/tai FINIBA-alueita oli 69 % aluerajoituksista, josta määrästä yksi prosenttiyksikkö on ainoastaan FINIBA-aluetta eikä sisälly taulukossa esitettyyn paikkatietoanalyysiin*

4 Toteutuneet toimenpiteet

Syksyllä 2020 poikkeuslupa myönnettiin yhteensä **10 705** valkoposkihanhen ampumiseen. Luvat myönnettiin välittömällä toimeenpanolla, joten luvanmukaisia toimenpiteitä sai suorittaa jo syysmuuttokauden 2020 aikana.

Luvanhaltijoiden tuli raportoida sähköisesti ampumistaan valkoposkihanhista vuorokauden kuluessa ampumisesta. Raportoinnin mukaan valkoposkihanhia **ammuttiin yhteensä 564** yksilöä (5,2 % myönnetystä kokonaismäärästä).

Valkoposkihanhien ampumista tehtiin yhteensä **64 tilalla** eli 17 %:lla niistä tiloista, joille poikkeus myönnettiin. Tilat, joilla ampumista tehtiin, **hyödynsivät keskimäärin 24 % kokonaiskiintiöstään**. Osalla tiloista vähäistä ampumismäärää on voinut selittää se, että päätös poikkeuksesta on myönnetty vasta valkoposkihanhien muuton loppuvaiheessa. Kuitenkin tilat, jotka saivat päätöksensä jo syyskuun aikana ja jotka ampumista toteuttivat, hyödynsivät keskimäärin vain 25 % ampumiskiintiöstään. Vain **neljä tilaa hyödynsi koko kiintiönsä**. 28 % tiloista, joilla ampumista tehtiin (18 tilaa) oli sellaisia, joilla raportoitiin ainoastaan yksi ampumistapahtuma. Ampumisten sijoittuminen maantieteellisesti on esitetty liitteessä 2.

Raportoinnin perusteella vaikuttaa siltä, että luvissa asetettuja lupaehtoja ampumisen toteuttamisesta ei ole noudatettu riittävästi. Lupaehtojen mukaan ampumista tulee jatkaa yksittäisellä peltolohkolla vähintään neljänä peräkkäisenä päivänä, mikäli peltolohkolla esiintyy valkoposkihanhia myös ampumista seuraavina päivinä. Lisäksi ampujan on oltava ampumista toteutettaessa valkoposkihanhien nähtävillä. Em. lupaehtojen tavoitteena on ollut se, että riittävän toistuvuuden seurauksena valkoposkihanhet oppisivat välttämään kyseistä peltoa. Samalla ampujan nähtävillä olon tarkoitus on lisätä pellolla olevan ihmisen pelotevaikutusta. Ampumisen ohella on edellytetty ylläpitämään valkoposkihanhia vahingoittamattomia karkotuskeinoja, sillä ampumisen tavoitteena on lisätä valkoposkihanhia vahingoittamattomien karkotusmenetelmien karkotustehoa. Luvissa on edellytetty, että muita karkotusmenetelmiä käytetään vähintään ampumiskertojen yhteydessä sekä ampumisjaksojen jälkeisinä päivinä, mikäli pellolla edelleen esiintyy valkoposkihanhia.

Kokonaisuudessaan raportoitiin ainoastaan kolme sellaista tapausta, jossa ampumista samalla peltolohkolla olisi toteutettu luvitetun mukaisella intensiteetillä (neljänä peräkkäisenä päivänä). Vaikka valkoposkihanhia

raportoidun mukaan palasi samalle peltolohkolle, useissa tapauksissa ampumista ei kuitenkaan jatkettu seuraavana/seuraavina päivinä. Lisäksi on raportoitu pimeässä ampumisesta, jolloin ihminen ei ole ollut valkoposkihanhien nähtävillä. Valkoposkihanhia on ammuttu myös sekaparvista, vaikka lupaehtojen mukaan karkotustoimenpiteitä ei saanut kohdistaa muihin lajeihin kuin valkoposkihanhiin. Neljänneksessä vastauksista ei kerrottu, mitä valkoposkihanhia karkottamattomia menetelmiä karkottamiseen oli käytetty, vaikka lupaehtojen mukaan tästä olisi tullut raportoida. Epäselväksi jäi, tehtiinkö valkoposkihanhia karkottamatonta karkotustoimintaa näissä tapauksissa ollenkaan.

4.1 Viljelijäkysely karkotustoimenpiteiden toteuttamisesta

Koska ampumispoikkeuksia hyödynnettiin valkoposkihanhien syysmuuton aikana melko vähän, lupaviranomainen laati viljelijöille kyselyn siitä, miksi myönnettyjen poikkeusten käyttäminen jäi vähäiseksi. Luvanhaltijat saivat vastata kyselyyn 25.11.2020-4.1.2021 välisenä aikana. Kyselyyn vastattiin aktiivisesti. Vastauksia saatiin yhteensä 202.

Syyt sille, miksi karkotustoimenpiteitä ei tehty

Luvanhaltijoiden yleisin syy sille, miksi koko kiintiötä ei käytetty, oli se, että luvat tai merkit luvallisesti ammuttujen valkoposkihanhien merkitsemiseen tulivat liian myöhään (sisältyy muuhun syyhyn) (taulukko 5). Näin vastanneet viljelijät olivat saaneet lupansa pääasiassa lokakuun aikana ja muuton runsain vaihe sijoittui ainakin Pohjois-Karjalassa syyskuulle vuonna 2020.

SYY SILLE, MIKSI KAIKKIA LUPAKIINTIÖN VALKOPOSKIHANHIA EI AMMUTTU	PROSENTTIA VASTAUKSISTA *
Tilani pelloilla ei ollut valkoposkihanhia syysmuuttoaikana	16
Tilani pelloilla oli niin vähän valkoposkihanhia, etten nähnyt tarpeelliseksi ryhtyä karkottamaan niitä	19
Peltoni olivat sängellä / kesannolla / viljelemättömiä / suojakaistoja / luonnonhoitopeltoja ja/tai monimuotoisuuspeltoja ja näillä pelloilla karkottaminen oli päätöksen lupaehdoissa kielletty	16
Lupaehtojen mukaan en saanut karkottaa valkoposkihanhia pelloiltani, sillä peltoni oli päätöksessä osoitettu pelloiksi, joilla karkottamista ei saa toteuttaa	14
Lupaehtojen mukainen valkoposkihanhien karkottaminen vaikutti niin työläältä, että en nähnyt tarpeelliseksi / vaivan arvoiseksi ryhtyä karkottamiseen	10
Pellot sijaitsivat niin kaukana kodista / tilakeskuksesta, ettei karkotuksen toteuttamiseen ollut resurssia, vaikka sille olisi ollut tarvetta	5
Valkoposkihanhien karkotustarve osui ajallisesti syystöiden aikaan, joten valkoposkihanhien karkottamiseen ei ollut tilalla käytettävissä resurssia	11
En metsästä itse ja en löytänyt vapaaehtoisia metsästäjiä ampumisen toteuttamiseen	2
Muu syy	49

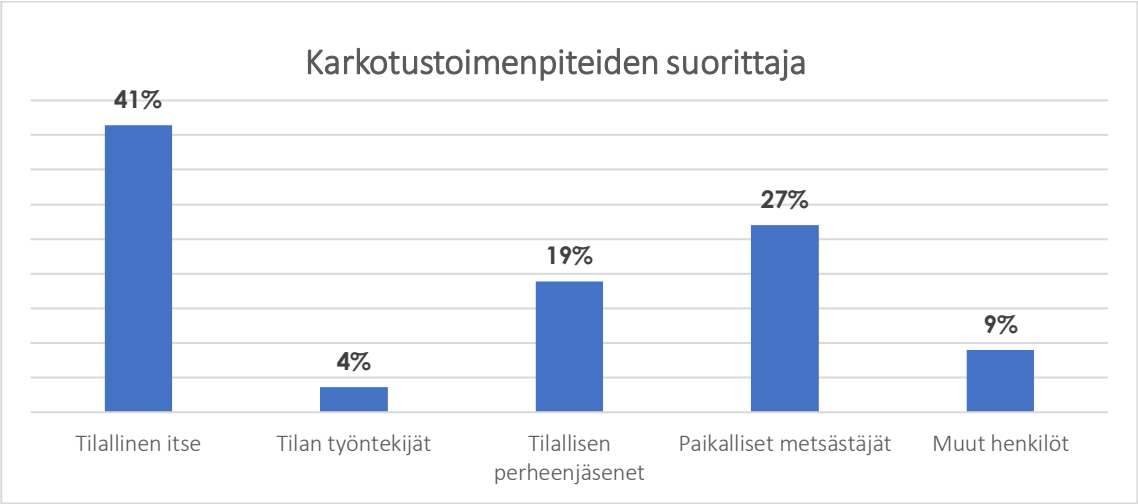
Taulukko 5 Luvanhaltijoiden syyt sille, miksi koko kiintiötä ei ammuttu. ***** *Viljelijät saivat valita useita vastausvaihtoehtoja (valitsivat 1–4 vastausvaihtoetoa, keskimäärin 1,4). Vastaajia 202.*

Muina syinä raportoitiin seuraavia syitä:

- Päätökset / merkit luvallisesti ammuttujen valkoposkihanhien ampumiseen tulivat vasta muuton loppuvaiheessa tai sen ollessa ohi
- viereisillä pelloilla tehtiin karkotustoimia, jotka karkottivat valkoposkihanhet myös vastanneen viljelijän pelloilta
- syysmuuttokausi (hanhien viipymä pellolla) oli poikkeuksellisen lyhyt
- enemmälle ampumiselle ei ollut tarvetta, sillä hanhet tulivat aremmiksi
- hanhet olivat syksyllä 2020 pääasiassa sänkipelloilla (ja näillä ei saanut lupaehtojen mukaan karkottaa)
- pellot sijaitsivat rajavyöhykkeellä ja ko. alueella ampumiseen tarvitaan lupa myös rajavatiostolta
- ei ollut tarvetta ampua, koska merikotkia oli niin paljon

Karkotustoimenpiteiden suorittaja

Karkotustoimenpiteiden tekemisestä vastasivat pääasiassa tilalliset tai heidän perheenjäsenensä (kuvaaja 1). Paikalliset metsästäjät osallistuivat sekä ampumisen että valkoposkihanhia vahingoittamattomien karkotustoimenpiteiden suorittamiseen.

Kuvaaja 1 Karkotustoimenpiteiden suorittajat. *n=86.*

Osoitetun kiintiön riittävyys

Viljelijöistä (n= 202) 26 % oli sitä mieltä, että luvassa osoitettu ampumiskiintiö (20–40 valkoposkihanhea tilaa kohden) oli riittävä. 14 % mielestä kiintiö oli liian pieni. Valtaosa vastaajista (60 %) vastasi, että kiintiötä ei ollut mahdollista arvioida, sillä pelloilla ei ollut hanhia tai luvat tulivat myöhään, minkä vuoksi ampumista ei ehditty toteuttaa.

Kun kiintiön riittävyyden arvioinnissa huomioitiin vain ne vastaajat (n=86), jotka tekivät karkotustoimenpiteitä (joko ampumista sisältäen tai vain valkoposkihanhia vahingoittamattomilla menetelmillä) kiintiötä riittävänä pitävien vastaajien osuus on 35 %. 21 % piti kiintiötä liian pienenä ja 44 % katsoi, että riittävyyden arviointi ei ollut mahdollista.

Useat vastaajista toivat esiin, että syksyllä 2020 valkoposkihanhien määrä oli poikkeuksellisen pieni ja ”normaalina” syksynä kiintiö todennäköisesti olisi liian pieni. Karkotustoimenpiteitä tehneistä ja kiintiön liian pieneksi arvioineista vastaajista (n=18) 72 % kertoi, että eivät ampuneet koko kiintiötä, sillä lupa tuli liian myöhään, pellot sijaitsivat alueella, jolla karkotustoimenpiteitä ei saanut tehdä tai karkotuksen toteuttamiseen ei ollut resursseja. Vain kaksi vastaajaa kiintiötä liian pienenä pitäneistä karkotustoimia tehneistä vastaajista oli ampunut koko kiintiönsä. Vastaavasti kaksi koko kiintiön ampunutta vastaajaa piti kiintiötä riittävänä.

Valkoposkihanhien jättäminen peltoon

Myönnetyissä poikkeusluvissa edellytettiin, että osa ammutuista valkoposkihanhista tulee jättää peltoon pelotteeksi. Menetelmän tehosta ei ollut etukäteen tietoa, mutta joillakin muilla lintulajeilla (mm. lokki- ja varislintuja) tapettujen yksilöiden esille jättäminen toimii pelotteena lajitovereille, joten menetelmän toimivuutta oli syytä kokeilla myös valkoposkihanhilla.

Valkoposkihanhien pelloille jättämisen vaikutusta on vaikea tulkita kerätyn aineiston perusteella, sillä vastaajien pelloille jättämät valkoposkihanhimäärät olivat pääasiassa pieniä. Valkoposkihanhia oli jättänyt pelloille 39 vastaajaa. Näistä vastaajista 21 oli sellaisia, jotka olivat jättäneet pelloille enintään 3 valkoposkihanhea. Useampi vastaaja, joka oli ampunut suhteellisen paljon valkoposkihanhia (20–35), oli polttanut valtaosan tai kaikki ampumansa valkoposkihanhet.

VALKOPOSKIHANHIEN PELLOLLE JÄTTÄMISEN VAIKUTUS	a) PROSENTTIA VASTAUKSISTA vastaajia 39 *	b) PROSENTTIA VASTAUKSISTA vastaajia 14 *
Vaikutusta ei voi arvioida tai vaikutusta ei näyttänyt olevan, sillä pellolle jätetyt hanhet hävisivät niin nopeasti	15	16
Pelloille jätetyillä valkoposkihanhilla ei ollut mitään vaikutusta. Valkoposkihanhia laskeutui pellolle raadoista huolimatta ja valkoposkihanhet laidunsivat aivan raatojen läheisyydessä	40	47
Pelloille jätetyillä valkoposkihanhilla oli vähän vaikutusta. Valkoposkihanhia laskeutui pelloille, joilla oli raato/raatoja, muuta ne pitivät vähintään 20 metriä etäisyyttä kuolleeseen valkoposkihanheen	13	5
Pelloille jätetyillä valkoposkihanhilla oli vaikutusta. Valkoposkihanhiparvet vaikuttivat välttävän laskeutumista sellaiselle pellolle, jolla oli ammuttu valkoposkihanhi	10	5
Ammutut valkoposkihanhet houkuttelivat paikalle petoja, kuten merikotkia, mikä karkotti valkoposkihanhia	21	26

Taulukko 6 Valkoposkihanhien pellolle jättämisen vaikutus. *Viljelijät saivat valita 1–3 vaihtoehtoa. Vastaajat (molemmilla otannoilla) valitsivat keskimäärin 1,4 vastausvaihtoehtoa. Otannassa a) on mukana kaikkien valkoposkihanhia peltoon jättäneiden vastaajien vastaukset. Otannassa b) on ne vastaajat, jotka jättivät peltoon vähintään 4 valkoposkihanhea. Viisi vastaajaa ei kertonut peltoon jättämisensä valkoposkihanhien määrää.*

Huomioitavaa on, että useampi vastaaja, joka oli vastannut, että valkoposkihanhien peltoon jättämisellä ei ollut mitään vaikutusta, oli kuitenkin vastannut myös, että ammutut valkoposkihanhet houkuttelivat paikalle merikotkia, mikä karkotti valkoposkihanhia. Esim. b-otannasta (taulukko 6) näin oli vastannut kolme vastaajaa eli 30 % niistä vastaajista, jotka olivat arvioineet, ettei valkoposkihanhet peltoon jättämisellä ole mitään vaikutusta.

Peltoon jätetyt valkoposkihanhet hävisivät pellosta nopeasti. Vastaajista 66 prosentin (n=41, huom. kyseessä vastaajien eikä peltoon jätettyjen valkoposkihanhien määrä) mukaan peltoon jätetyt valkoposkihanhet hävisivät pellosta vuorokauden kuluessa ampumisesta ja 27 % ampumista seuraavan neljän vuorokauden aikana. Yleisin (59 %) raportoitu syy valkoposkihanhien katoamiselle oli jokin nisäkäspeto (kettu, supikoira, susi, kissa). Myös linnut söivät pelloille jätettyjä valkoposkihanhia (merikotka tai muut petolinnut 16 %, varislinnut 5 %). 19 %:lla vastaajista ei ollut tietoa siitä, miksi valkoposkihanhet olivat hävinneet pellolta.

Karkotustoimenpiteiden vaikuttavuus

Saatujen vastausten mukaan valkoposkihanhien aiheuttamien satovahinkojen syntymistä on mahdollista vähentää sekä valkoposkihanhia vahingoittamattomilla karkotusmenetelmillä että sellaisella karkottamisella, jossa valkoposkihanhia ammutaan kuolettavasti pelotteeksi, mutta karkotustoiminnasta huolimatta vahinkoja on kuitenkin syntynyt runsaasti (taulukko 7). Syksyn 2020 osalta viljelyvahinkojen laajuuden arviointi ei useissa tapauksissa ollut loppuvuodesta kyselyyn vastattaessa vielä mahdollista, sillä satovahinkojen laajuus selviää osassa tapauksista vasta sitten, kun nähdään, miten valkoposkihanhien laiduntamat kasvustot ovat talvehtineet. Mitä suurempi osuus viljelijöistä on käyttänyt syysviljapelloilla satovahinkojen estämiseen myös kuolettavaa karkotusta, sitä suurempi osuus satovahingoista on saatu estettyä. Nurmien osalta myös valkoposkihanhia vahingoittamattomilla menetelmillä on saatu hyviä karkotustuloksia.

	SYYSVILJAPELLOT		NURMET	
VAHINKOJEN TORJUNNAN ONNISTUMINEN	osuus vastauksista n= 57	karkotus-menetelmä v / v+a	osuus vastauksista n=81	karkotus-menetelmä v / v+a
Ei onnistuttu	30 %	88 / 12	26 %	86 / 14
vahingoista estettiin alle 20 %	7 %	50 / 50	19 %	20 / 80
vahingoista estettiin 20–50 %	5 %	33 / 67	10 %	0 / 100
vahingoista estettiin yli 50 %	12 %	14 / 86	20 %	44 / 56
vahinkoa ei voi vielä arvioida	46 %		26 %	

Taulukko 7 Viljelyvahinkojen torjunnan onnistuminen ja käytetty karkotusmenetelmä. *Karkotusmenetelmät: v=lintuja vahingoittamattomat karkotusmenetelmät ja v+a= karkotus, joka sisältää myös valkoposkihanhien kuolettavaa ampumista.*

Vastaajista (n=202) 89 % kertoi, ettei aio hakea korvauksia valkoposkihanhien syksyllä 2020 aiheuttamista vahingoista. 11 % vastaajista puolestaan aikoi hakea korvauksia.

5 Muut havainnot lupaprosessista

Käsittelyaikataulu ja käytössä olleet resurssit

Syksyllä 2020 valkoposkipoikkeukset käsiteltiin 366 tilalle. Vuonna 2019 valkoposkihanhien karkotuslupaa haettiin 6 tilalle ja vuonna 2018 kahdelle tilalle. Vuoden 2020 luparuuhkaan ei käytännössä ollut aiempia vuosia enemmän resurssia käytössä, mistä seurasi poikkeuskäsittelyn merkittävä ruuhkautuminen. Poikkeuksia käsitteli syksyllä 2020 kaksi henkilöä, joista toinen aloitti 15.9., joten uuden työntekijän perehdyttäminen sijoittui kiireisimpään muuttoaikaan. Lisäksi poikkeusten ratkaisijana toimiva henkilö käytti huomattavasti työaikaa valkoposkihanhiasioihin.

Syys-lokakuussa 2020 annettujen poikkeuspäätösten kesimääräinen **käsittelyaika oli 1,6 kuukautta**. Vaikka lupakäsittely ruuhkautui pahoin ja valkoposkihanhipoikkeuksia oli käsiteltävänä monikymmen- monisatakertainen määrä aikaisempiin vuosiin verrattuna, käsiteltyjen valkopoikkeusten käsittelyaika on ollut lyhyempi kuin kaikkien keskitettyjen lajisuojelupoikkeusten keskimääräinen käsittelyaika, joka on ollut vuonna 2020 1,8 kuukautta.

Saadussa palautteessa luvanhakijat antoivat paljon kritiikkiä siitä, että poikkeuspäätökset saatiin vasta valkoposkihanhien muuton jälkeen. Vähäisten resurssien lisäksi toinen merkittävä syys sille, miksi päätöksiä ei voitu antaa aikaisemmin, oli se, että hakemukset saapuivat vasta muuton jo alettua tai muuton jatkuttua jo pidempään. Niissä poikkeuksissa, joissa hakemus valkoposkihanhien karkottamiseen tuli valkoposkihanhien muuton alettua ja päätös ehdittiin käsittelemään syys-lokakuun aikana keskimäärin alle kuukaudessa.

Tällä hetkellä vireillä olevilla hakemuksilla käsittelyaika tulee olemaan em. käsittelyaikoja pidempi, sillä valkoposkihanhien muuttojen välisenä aikana lupaviranomainen on keskittynyt purkamaan syksyn aikana kertynyttä ruuhkaa.

Hakemukset, joilla poikkeuksia haettiin, olivat melko puutteellisia, mikä lisäsi merkittävästi lupakäsittelyyn kuluvaa aikaa. Käsittelyn aikaa vievyyttä korostaa se, että lupaviranomaisella ei ole ollut käytössään alueellisesti tuotettua tietoa keskeisimmistä vahinkoalueista ja levähtämisalueiksi toteutettavista pelloista. Ko. yleissuunnittelun tarve on tunnistettu myös kesällä 2020 työskennelleen valkoposkihanhityöryhmän raportissa (elokuu 2020).

Varsinaisen poikkeuslupakäsittelyn lisäksi lupaviranomaisen aikaa kuluu runsaasti viljelijöiden neuvomiseen sekä viestintään (alueelliset ELY-keskukset, LUKE, kuntien maatalousviranomaiset, MTK, ministeriöt, media, tietopyynnöt jne.). Toisekseen valkoposkihanhiasiat muodostavat vain osan käsiteltävistä asioista. Vuonna 2020 valkoposkihanhien aiheuttamien satovahinkojen torjuntaan haetut luvat olivat 20 % käsitellyistä poikkeuksista. Valkoposkihanhea koskevien päätösten osalta on huomioitava, että ne kattavat alueellisesti huomattavan suuria alueita verrattuna valtaosaan muista poikkeusluvista, minkä vuoksi valkoposkihanhipoikkeusten käsittelyn vaatima työmäärä on merkittävästi suurempi kuin 20 % kaikista käsiteltävistä asioista.

Poikkeusten käsittely ja aineistot, joiden perusteella päätökset tehtiin

Vireille tulleista hakemuksista puuttui muutamia yksittäisiä tiloja lukuun ottamatta tieto siitä, mitä yksittäisten tilojen pelloilla viljellään, mitkä pellot ovat tilan toiminnan kannalta erityisen tärkeitä, mitkä pellot ovat vahingoille erityisen alttiita ja vastaavasti mitkä pellot ovat sellaisia, joilla ei ole tilan toiminnan kannalta kriittistä merkitystä, mikäli sellaisia peltoja oli. Lisäksi hakemuksissa ei pääasiallisesti ollut tietoa siitä, millä pelloilla valkoposkihanhet yleisimmin laiduntavat ja levähtävät. Tarvittavien käsittelytietojen saamiseksi lupaviranomainen on tehnyt päätöksensä hakemusten lisäksi seuraaviin aineistoihin perustuen:

- Ruokaviraston peltolohkorekisteri. Ko. aineiston perusteella on saatu sijoitettua kartalle tilojen vahingoille erityisen alttiit peltolohkot (nurmet, laitumet, viljapellot, valkuaiskasvustot, siementuotantopellot jne.) ja toisaalta ne alat, joilla valkoposkihanhien laidunnus ei vastaavasti aiheuta vakavia vahinkoja (tilapäisesti tai pysyvästi viljelemättömät alat, kesantopellot yms.)
- Natura 2000 -alueet ja niiden tietolomakkeet suojeluperusteena olevista luontoarvoista
- MAALI- ja FINIBA-rajaukset sekä BirdLifen alueellisten yhdistysten raportit MAALI-alueiden lintuarvoista ja vastaavasti BirdLifen ja SYKE:n julkaisu FINIBA-alueiden linnustoarvoista
- BirdLifeltä ostettu aineisto valkoposkihanhihavainnosta vuosilta 2016–2020
- Arvokkailla lintualueilla on tarvittaessa tarkastettu lintuhavaintotietoja BirdLifen Tiira-tietokannasta
- Alueellisilta ELY-keskuksilta tiedot korvauksista, joita luvanhakijoille on maksettu valkoposkihanhien aiheuttamista viljelyvahingoista
- Lausunnot Pohjois-Karjalan ja Kaakkois-Suomen ELY-keskuksilta
- Paikallisista lintutiedoista, valkoposkihanhien aiheuttamien viljelyvahinkojen sijoittumisesta, aluerajoituspeltojen sijoittumisesta ja riittävyydestä on keskusteltu alueellisten ELY-keskusten kanssa tapauskohtaisesti.
- MAALI- ja FINIBA-alueille sijoittuvien rajoitusalueiden sijoittumisessa on karttatarkastelun avulla pyritty siihen, että kieltolohkot eivät sijoittuisi vain yksittäisten tilojen alueelle, vaan että kieltolohkot jakautuisivat useammalle viljelijälle, jolloin kieltoalueiden vaikutus yksittäiseen viljelijään olisi pienempi.

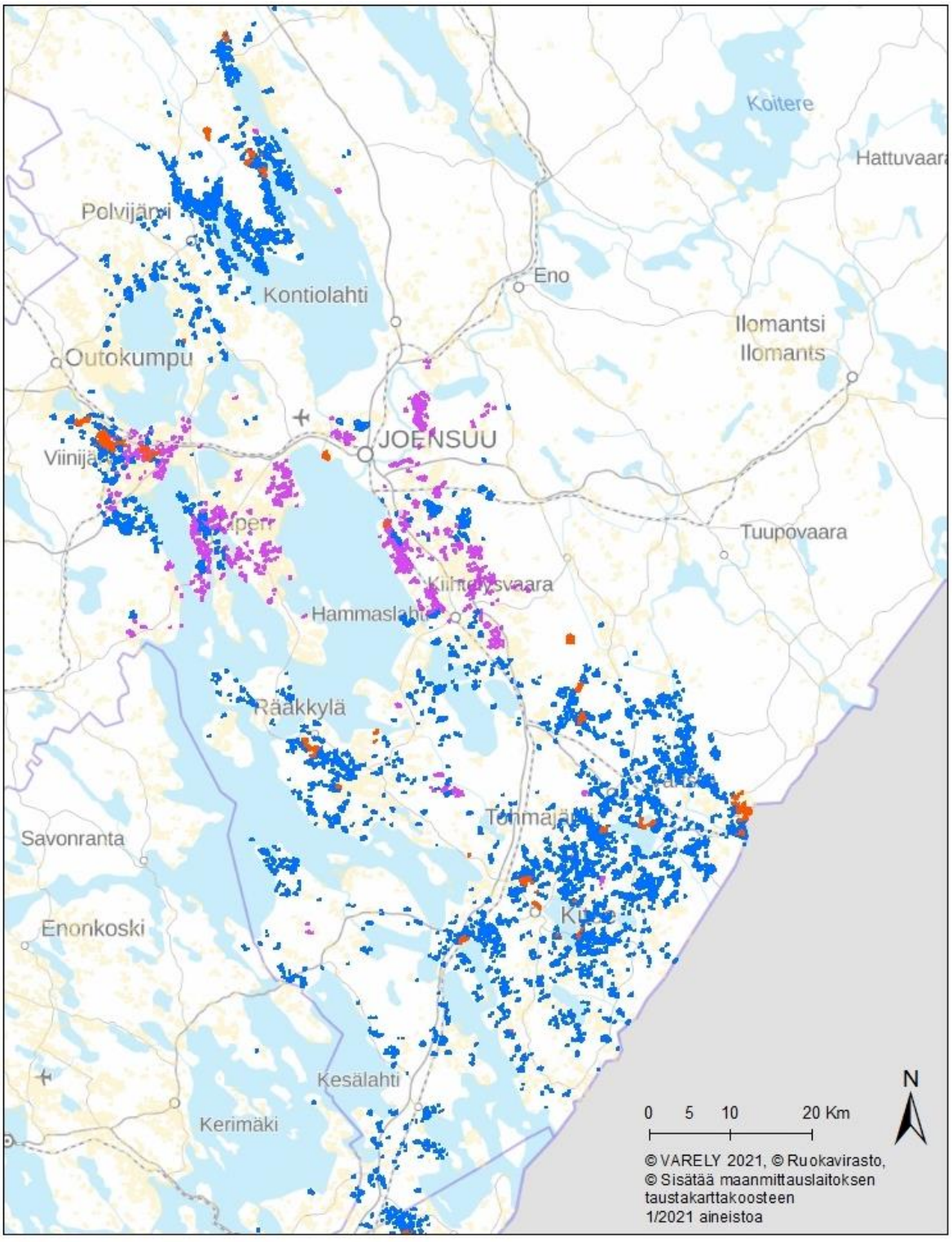
Lintuarvoalueilla ja niiden läheisyydessä lupakäsittely on tehty pääasiassa lohkokohtaisesti ja etäämmällä lintuarvoalueista tapauskohtaisesti hieman laajemmalla tasolla. Yhteyttä alueellisten ELY-keskusten luonnonsuojeluasiantuntijoihin on lupakäsittelyn yhteydessä pidetty virallisempien lausuntopyyntöjen ohessa ennen kaikkea epävirallisemmin Teams-palavereissa, jolloin lupa-alueita ja luvitukseen vaikuttavia aineistoja on ollut mahdollista esitellä ja arvioida kartalla sekä lisäksi sähköpostitse ja puhelimitse.

Viljelijät ovat toivoneet vuorovaikutteisempaa lupaprosessia, jossa hakijoiden kanssa olisi keskusteltu erityisesti karkotustoimenpiteiden ulkopuolelle jätettävistä pelloista. Samalla lupia haettiin syksyllä kiireisinä jo meneillään olevalle muuttokaudelle. Lupaviranomaisella ei ollut syksyllä 2020 poikkeushakemusten ollessa kiireellisiä käynnissä olevan valkoposkihanhimuuton vuoksi käytettävissä olleilla resursseilla mahdollisuuksia toteutunutta vuorovaikutteisempaan lupaprosessiin, minkä vuoksi päätökset muuttokauden aikana annettiin saatavilla olevien tietojen perusteella. Lupaviranomainen arvioi, että kyseinen menettely on hakijan edun mukainen, sillä näin luvat saatiin mahdollisimman laajoille alueille jo muuttokauden kuluessa. Mikäli asiassa olisi edetty lisätietopyyntöjen kautta, päätöksiä ei olisi käytännössä ehditty tekemään lupakaudella ollenkaan.

Luvanhaltijoilta ja muilta tahoilta on tullut runsaasti kyselyitä siitä, edellyttääkö valkoposkihanhien ampuminen metsästyslain mukaista maanomistajan suostumista. Rauhoitetun valkoposkihanhen poikkeusluvalla ampumisessa ei ole kyse metsästämisestä, minkä vuoksi maanomistajan lupaa ei luonnonsuojeluviranomaisen myöntämän poikkeusluvan lisäksi tarvita.

Liite 1 Poikkeusten ja hakemusalueiden sijoittuminen

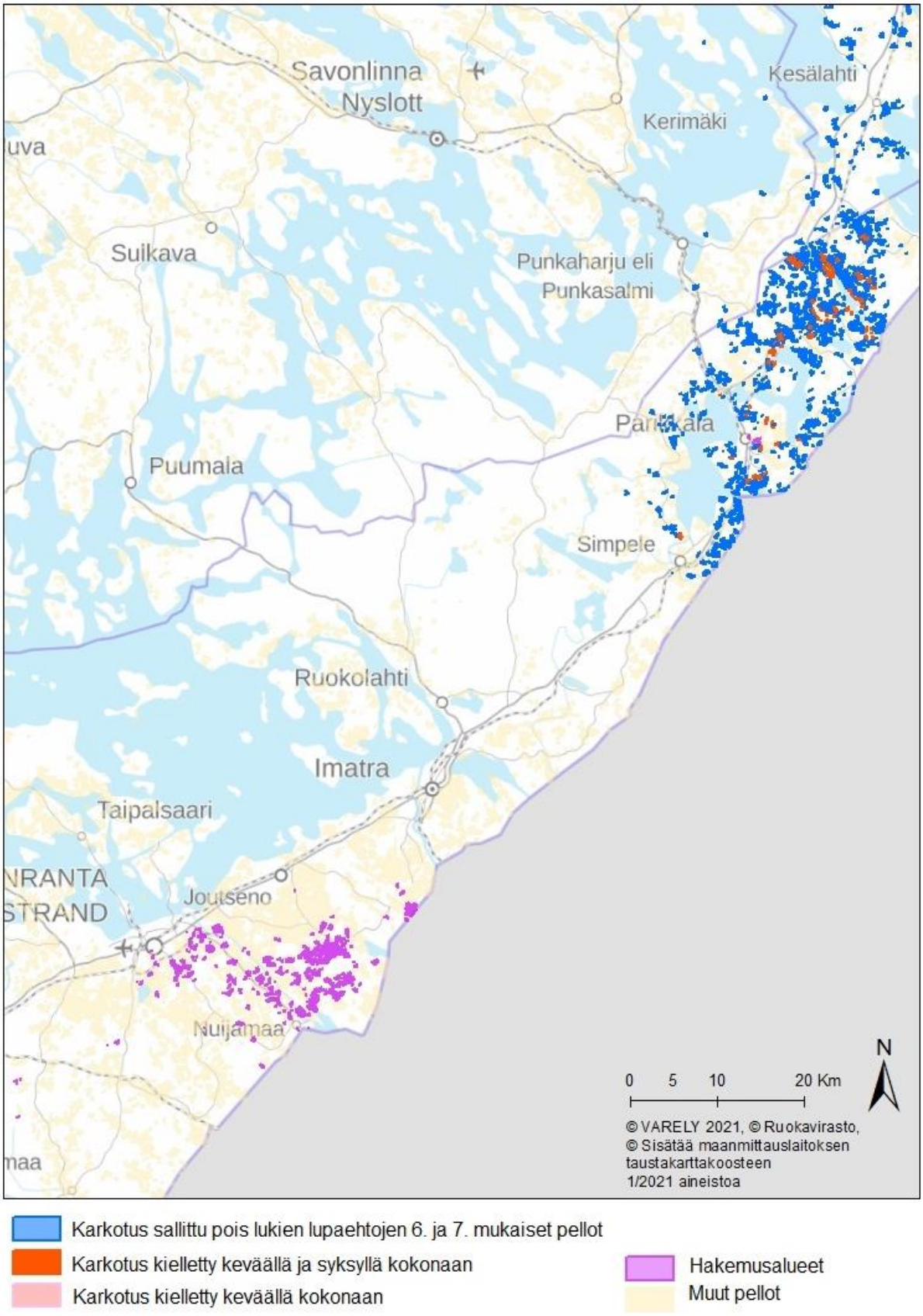
Poikkeuslupien ja hakemusalueiden sijoittuminen Pohjois-Karjalassa

Koordinaatisto ETRS TM35FIN
Varsinais-Suomen ELY-keskus

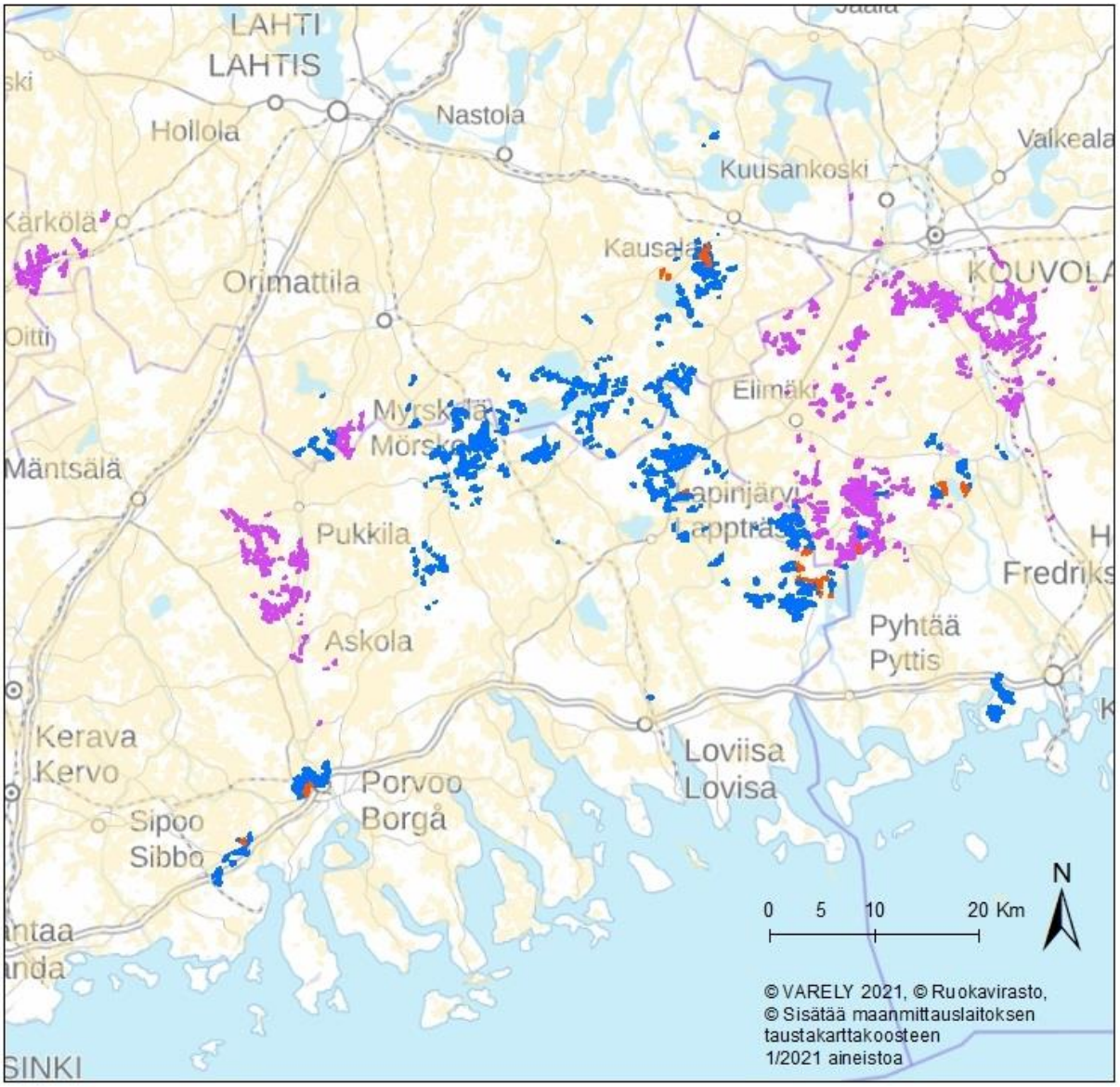
Kartan tausta-aineistot ohjeellisia

Poikkeuslupien ja hakemusalueiden sijoittuminen Etelä-Karjalassa

Koordinaatisto ETRS TM35FIN
Varsinais-Suomen ELY-keskus *Kartan tausta-aineistot ohjeellisia*

Poikkeuslupien ja hakemusalueiden sijoittuminen eteläisessä Suomessa

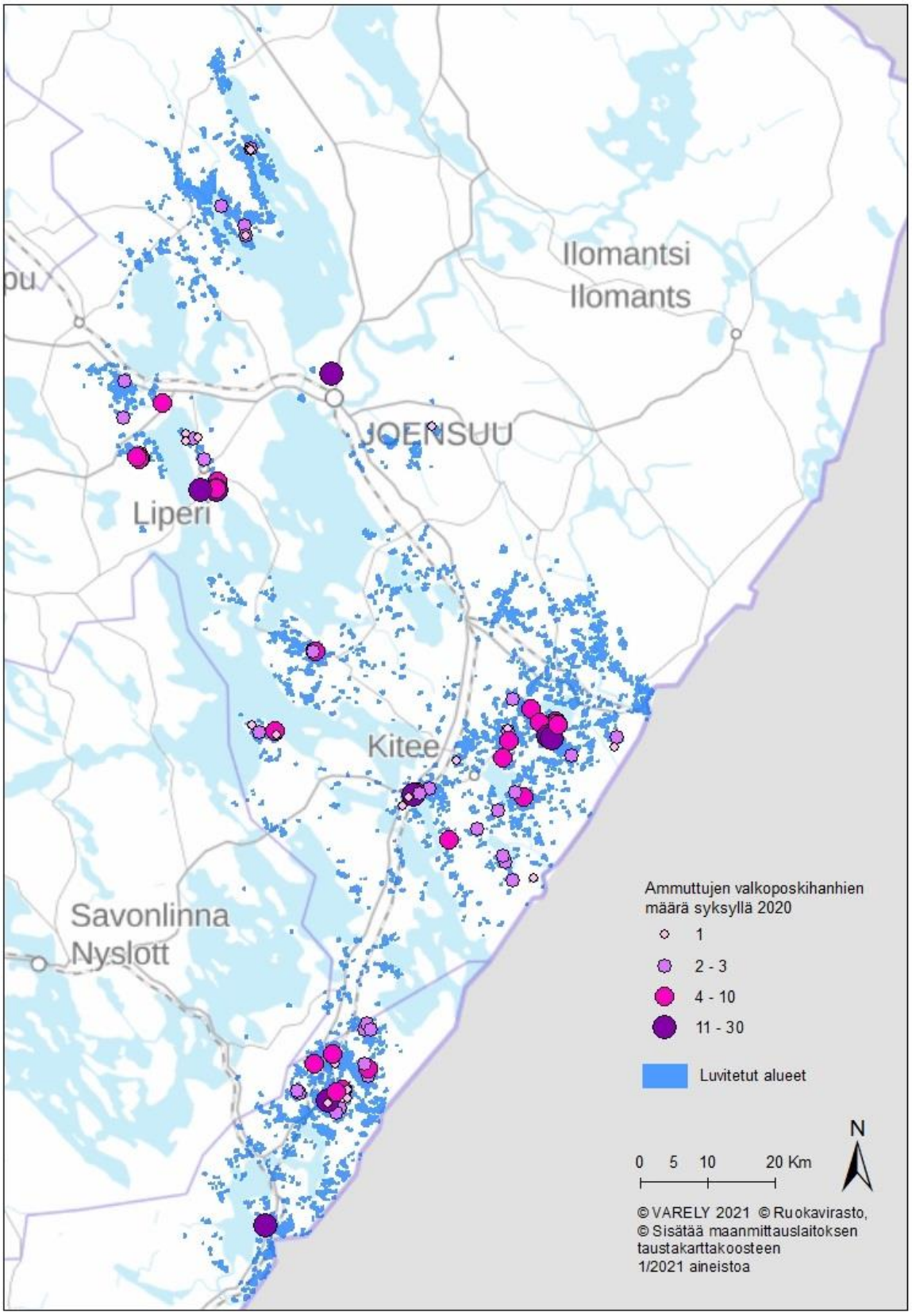
Koordinaatisto ETRS TM35FIN
Varsinais-Suomen ELY-keskus *Kartan tausta-aineistot ohjeellisia*

Lupaehdot 6. ja 7.:

6. Valkoposkihanhia ei saa karkottaa ampumalla tai muilla menetelmillä pelloilta, joilla niiden laidunnus ja lepääminen eivät aiheuta vakavaa vahinkoa. Tällaisia peltoja ovat jo puidut viljapellot. Valkoposkihanhia saa kuitenkin karkottaa sellaisilta puiduilta viljapelloilta, joilla puinnin jälkeen kasvava kasvusto on tarkoitus korjata seuraavana vuonna (esim. kerääjäkasvi tai uudistettu nurmi).
7. Valkoposkihanhia ei saa karkottaa/ampua luonnonhoitopelloilta, monimuotoisuuspelloilta, tilapäisesti tai pysyvästi viljelemättömiltä aloilta, suojakaistoilta eikä kesantopelloilta, joilta ei ole tarkoitus korjata satoa talteen tai joita ei käytetä laitumina.

Liite 2 Ampumispaikat syksyllä 2020

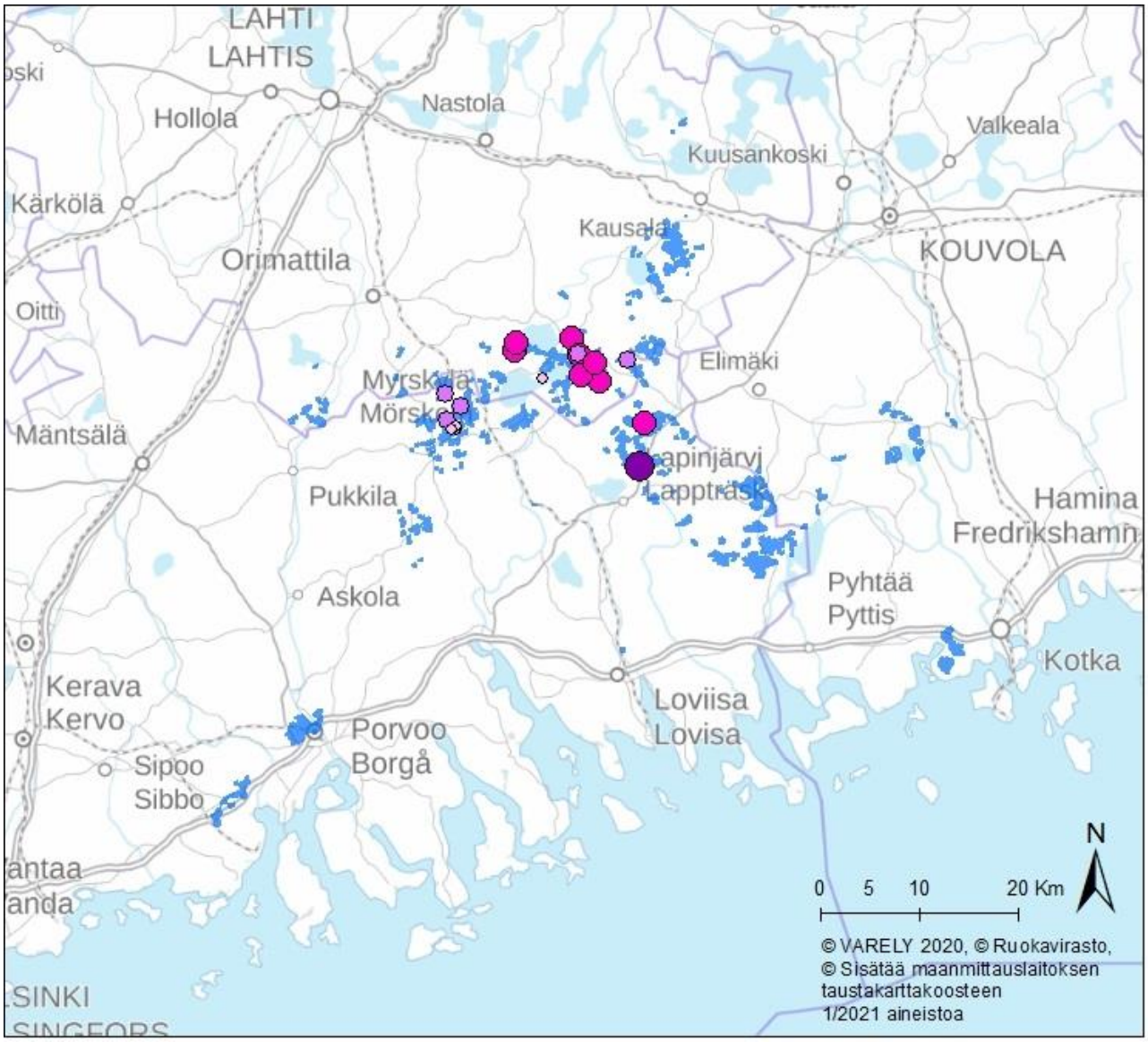
Ampumispaikat Pohjois- ja Etelä-Karjalassa

Koordinaatisto ETRS TM35FIN
Varsinais-Suomen ELY-keskus

Kartan tausta-aineistot ohjeellisia

Ampumispaikat eteläisessä Suomessa

Koordinaatisto ETRS TM35FIN
Varsinais-Suomen ELY-keskus *Kartan tausta-aineistot ohjeellisia*